

”Minä melkein kunnioitan heitä”

Apteekkialan naisvaltaistuminen ja siitä käyty keskustelu alan lehdissä 1910–1930-luvuilla

Oulun yliopisto Historiatieteet

Kandidaatintutkielma

28.2.2024

Reetta Suhonen

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Mahdollisuudet muuttuvat, odotukset eivät – sukupuolirooleista ja niiden rikkomisesta.....	8
2. Yhteisten asioiden äärellä – palkkauskysymyksestä ja naisten epäaktiivisesta osallistumisesta.....	14
3. Arka paikka – miesten asema alalla uhattuna	21
Lopuksi.....	29
Lähdeluettelo	31

Johdanto

Seitsemäntoistavuotias Hilda Amanda Brunberg sai senaatilta vuonna 1869 päätöksen, jolla hän pääsi ensimmäisenä naisena Suomessa farmasianalalle vapautettuna sukupuolestaan. Brunberg palveli oppilaana hänen veljensä perustamassa Lapuan apteekissa ja sen jälkeen suoritti farmasianopiskelijantutkinnon Pietarsaassa. Collegium Medicium hyväksyi päätöksellään tutkinnon 27.10.1874 ja tuona päivänä maamme sai ensimmäisen naisfarmaseuttinsa. Brunbergilla oli lupa myös apteekkialan ylempään tutkinnon, eli proviisorintutkinnon suorittamiseen, mutta perhe-elämä tuli ilmeisesti tutkinnon suorittamisen tielle. Ensimmäistä suomalaista naisproviisoria jouduttiin odottamaan tästä vielä yli kaksikymmentävuotta, kunnes 20.12.1897 hyväksyttiin Hanna Vilhelmina Renqvistin proviisorintutkinto. Aina vuoteen 1902 asti naisten piti kuitenkin vielä anoa erillisoi-keutta, eli vapautusta sukupuolestaan halutessaan farmasianalalle.¹ Brunberg, Renqvist sekä useat muut toimivat polunraivaajina apteekkialan naisille ja 1900-luvun alussa tapahtuneelle alan sukupuolijakauman rajulle muutokselle ja naisvaltaistumiselle, joka kirvoitti alan sisällä runsaasti keskustelua.

Tutkielmassani tarkastelen, kuinka suomalaisissa farmasianalan lehdissä ilmiötä alan nopeasta naisvaltaistumisesta 1900-luvun alussa käsiteltiin ja millaisena se koettiin. Minua kiinnostaa erityisesti minkä tyyppiset keskeiset teemat nousivat esiin keskustelussa naisista alan töissä ja minkä tyylistä keskustelu oli. Minkälaista kuvaa kirjoituksissa rakennettiin alalla työskentelevästä naisesta? Mihin sävyyn kirjoitettiin ja mikä argumentteja ja sävyeroja mahdollisesti selitti? Hyödynnän tutkimuksessani laadullisen historian tutkimuksen ja laadullisen aineiston analyysin eri tapoja, kuten teemoittelua. Erittelen keskustelussa ilmenneitä eri teemoja ja argumentteja, huolia ja näkökulmia, joita kirjoittajat toivat alan naisvaltaistumisen ilmiöstä esiin kirjoituksissaan liittäen ne osaksi laajempaa alalla ja yhteiskunnassa tapahtuneen muutoksen kontekstia. Tarkoituksenani on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa samalla uutta tietoa tutkittavasta asiasta.²

Käsittelen tutkielmassani alan suomalaisissa lehdissä 1910-luvulta aina 1930-luvun loppuun käsittävällä aikavälillä tapahtunutta keskustelua. Tuolla kolmekymmentä vuotta

¹ Peldán 1967, 441–442.

² Eskola & Suoranta 1998, Luku 4. Elektr. dokumentti.

kattavalla aikavälillä tapahtui apteekkialan sukupuolijakaumassa totaalinen muutos ja keskustelu aiheesta oli erityisen aktiivista. Kyseinen aikakausi oli myös suomalaiselle yhteiskunnalle merkityksellinen aina itsenäistymisestä sisällissotaan, kieltolakiin ja toisen maailmansodan ensitahteihin asti. Naisten asema ja rooli yhteiskunnassa oli myös 1900-luvun alussa vahvasti murroksessa

Naisten siirtymää kodin ulkopuoleiseen työelämään, palkkatyöhön ja akateemiselle uralle sekä tasapainoilua kodin ja uran välillä 1900-luvun alun Suomessa ovat tutkineet muun muassa Mervi Kaarninen ja Maria Lähteenmäki omissa väitöskirjoissaan. Kaarninen tutkii koulutuksen vaikutusta sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien väliseen suhteeseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan 1920- ja 1930-luvulla. Aineistonaan Kaarninen käyttää aikakausi- ja sanomalehtiä, komiteanmietintöjä ja kaunokirjallisuutta, joiden avulla hän rakentaa kuvaa tamperelaistyttyjen koulutiestä noin seitsemän vuoden iästä korkeakouluihin asti.³ Lähteenmäki tutkii puolestaan työläisnaisten asemassa tapahtuneita muutoksia suhteessa vallinneeseen yhteiskuntaan 1910–30-luvuilla muistitieto- ja haastatteluaineiston pohjalta.⁴ Johanna Annola tutkii väitöskirjassaan erinäisten viranomaisten asiakirjojen sekä teemahaastattelujen avulla köyhäintalojen johtajattaria ja heidän asemaansa yhteiskunnassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.⁵

Suomalaista farmasian historiaa on tutkittu suhteellisen vähän yleisteosten, kuten Kerttu Peldánin laajan suomalaisen apteekkialan historian selonteon *Suomen farmasian historia* (1967), Markku Peltosen apteekkilaitoksen kehitystä koskevan *Apteekki suomalaisessa yhteiskunnassa* (1987), Touko Issakaisen ja Anu Lahtisen teoksen *Fiat lege artis – sata vuotta opetusta Helsingin yliopiston farmasian laitoksessa* (1997) lisäksi.⁶ Historiikkeja ja historiikkityylistä tutkimusta löytyy puolestaan paljon ja lähes Suomen joka kolkasta. Apteekeista kertovat historiikit kuvaavat yksittäisten apteekkien omaa kehitystä ja eri vaiheita. Naisten osuutta suomalaisessa apteekkihistoriassa ei käytännössä ole tutkittu eikä tutkimus apteekkialan näkökulmasta laajempaan ilmiöön naisten vaiheittaisesta siirtymisestä työelämään on jäänyt toistaiseksi uupumaan. Esimerkiksi Peldánin teoksessa naisia sivutaan vain erittäin lyhyesti. Peltosella naisten näkökulma uupuu kokonaan ja

³ Kaarninen 1995, 12–14.

⁴ Lähteenmäki 1995, 9–24.

⁵ Annola 2011, 9. ja 25–30.

⁶ Peldán 1967., Peltonen 1987. ja Issakainen & Lahtinen 1997.

Issakaisen ja Lahtisen teoksessa naiset mainitaan lyhyesti muutamaan otteeseen eri asioiden yhteydessä. Tutkielmani avaa omalta osaltaan tähän uutta ja tarvittavaa näkökulmaa.

Lehdet, joissa käytyä keskustelua tarkastelen ovat *Finska Apotekareföringens Tidskrift*, joka muuttui vuonna 1926 *Suomen Apteekkariyhdistyksen Aikakauslehdeksi*, *Farmaceutiskt Notisblad* sekä *Semina: Suomen farmaseuttiliiton äänenkannattaja*. Lehdet ovat kattavasti digitoituna tarkastelemaltani aikaväliltä Kansalliskirjaston sivuilla ja ne ovat sieltä vapaasti luettavissa. Kirjoituksia lehdestä etsiessäni käytän hakusanoja *nainen*, *naiset*, *tyttö*, *tytöt* sekä ruotsiksi sanoja *kvinnna*, *kvinnor*, *flicka* ja *flickor*. Lehdet ovat kaksikielisiä, joten kirjoitukset ovat aina joko suomeksi tai ruotsiksi. Käännöstyön hoidan itse. Niiden sivuja, joissa jokin hakusanoista mainitaan, oli yhteensä 693, sisältäen myös työhaekemukset, lääkintöhallituksen tilastot ja muut sellaiset kirjoitukset, jotka eivät olleet tutkimuskysymykselleni relevantteja. Kirjoitukset, joissa keskusteltiin naisista alan töissä, olivat useimmiten selkeän mielipiteellisiä tekstejä ja tällaisia koko lähdeaineistosta löytyi yli viisikymmentä kappaletta aikarajauksen sisällä, joista olen käyttänyt suurinta osaa. Huomioitavaa lähdeaineistossani on muun muassa se, että naiset harvoin itse osallistuivat lehdissä käytyyn keskusteluun ja olivat aiheesta kirjoittamassa, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Joistain nimimerkeistä yksin oli mahdotonta päätellä mitä sukupuolta kirjoittaja edustaa, mutta kirjoitusten sisällön kontekstista pystyi lähes aina päättämään, että kirjoittajana toimi mies. Kirjoitukset siis kuvasivat useimmiten ilmiötä alalla toimineen miehen näkökulmasta.

Lehtien välillä on havaittavissa myös selkeitä sävyeroja, mitkä selittyvät kunkin lehden tarkoituksen ja kohdeyleisön myötä. *Farmaceutiskt Notisblad* ilmestyi vuodesta 1892 eteenpäin ajatuksella siitä, että se halusi herättää farmasiakunnan kiinnostusta alan käytännöllisiin kysymyksiin ja saada aikaan niistä keskustelua. Lehti sisälsi sekä ammattikunnan käytännöllisiin kysymyksiin liittyviä kirjoituksia, että tieteellistä julkaisutoimintaa, kunnes Suomen Apteekkariliitto ja Suomen Farmaseuttiliitto alkoivat julkaista omia lehtiään. Tämän jälkeen *Farmaceutiskt Notisblad* siirtyi käsittelemään pääpainonaan tieteelliseen farmasiaan liittyvät asiat. *Finska Apotekareföringens Tidskrift*, myöhemmin *Suomen Apteekkariyhdistyksen Aikakauslehti* perustettiin 1912 seurauksena apteekin omistajien ja heidän henkilökuntansa välisistä ristiriidoista ammattikunnan keskeisissä kysymyksissä, tarjoten apteekkareille oman keskustelualustan. Puolestaan apteekkien henkilökunta ryhmittyi 1917 omaksi yhdistyksekseen eli Suomen Farmaseuttiliitoksi ja

alkoi julkaisemaan *Semina* lehteä. Yhdistyksen tärkeimpänä tavoitteena oli ajaa alan työntekijöiden, opiskelijoiden ja apulaisten asiaa työoloihin ja palkkaukseen liittyvissä kysymyksissä. *Farmaceutiskt Notisblad* oli tarjonnut aikaisemminkin puolet palstatilasta farmaseuttiliitolle, mutta lehden toimitus tarkasti kirjoitukset.⁷ *Semina* on kahta muuta käsiteltävää lehteä selkeästi vapaamuotoisempi, matalamman kynnyksen lehti pakinoineen ja sanamuodoissaan kärkkäämpine kirjoituksineen.

Keskeisiä käsitteitä tutkielmassani ovat muun muassa farmasia ja farmakologia, jotka tarkoittavat lääke- ja apteekkialaa sekä oppia lääkkeistä. Apteekin sisällä apteekkia johtaa ja apteekin omistaa apteekkari. Proviisori on arvoasteikolla apteekkarista seuraava ja omaa farmaseuttia ylemmän apteekkialan koulutuksen ja tutkinnon. Farmaseutti on alemman apteekkialan tutkinnon suorittanut henkilö. Teknillinen apulainen ja apteekkioppilas toimivat molemmat alimmissa työtehtävissä apteekissa, mutta oppilaalla on yleensä tavoitteena farmaseutintutkinto, jonka suorittamista ennen tuli suorittaa käytännön jakso oppilaana apteekissa. Apulaisilla aineistoissa usein viitataan myös yleisesti apteekkarin alaisiin työntekijöihin, eli yhtä lailla kaikkiin palkollisiin, niin proviisoreihin, farmaseuteihin kuin oppilaisiinkin.

Olennaista työlleni on myös määrittää mitä tarkoitetaan sukupuoliella, sukupuolittuneilla rooleilla sekä mitä käsitteet nainen ja naiseus tässä tapauksessa merkitsee. Sukupuolen käsite kattaa suomen kielessä sekä termin biologisen, että sosiaalisen aspektin tai niiden välille ei kielellisesti tehdä eroa. Sosiaalisella sukupuoliella (englanniksi gender) tarkoitetaan miehen ja naisen välisiä eroja, jotka ovat sosiaalisesti tuotettuja. Käsitteet ja uskomukset siitä, mitä tarkoittaa olla mies ja mitä tarkoittaa olla nainen tai mitä tarkoittavat maskuliinisuus ja feminiinisyys, ovat kaikki kulttuurin arvojen, normien ja ajan tuottamia ja niihin sidoksissa.⁸ Anne Ollila kirjoittaa 1800-luvun säätyläispiirien elämää leimanneesta sukupuoleen perustuvasta erottelusta ja kuinka ihmisten jakaminen naisiin ja miehiin kertoi olennaisia asioita ajan vallinneista ajattelutavoista. Olennaista oli, kuinka eroja nähtiin, tehtiin ja korostettiin ja kuinka naiseus ja mieheys tuotettiin puheissa ja toiminnassa.⁹ Samat seikat pätevät myös minun tutkielmassani, eli miten naisen kuvaa apteekkialalla rakennetaan lehtien kirjoituksissa. Koska käsitteet sukupuolesta ovat

⁷ Peldán 1967, 646–657

⁸ Rose 2010, 2–3.

⁹ Ollila 1998, 13.

sidonnaisia aina ajan kulttuuriin, ei tämän päivän yhteiskunnan arvoja ja oletuksia voida suoraa soveltaa tuohon aikaan.

Tutkijan roolissa tulee pyrkiä objektiivisuuteen, mutta historian tutkimukselle on olennaista tunnistaa oma positio aineistoon nähden ja tuoda siihen liittyvät keskeiset seikat myös ilmi. Tutkimusta kirjoittaessaan tutkija tuottaa itse kielellistä toimintaa, on vuorovaikutuksessa aineiston ja aikaisemman tutkimuksen kanssa ja tekee tietoisia valintoja asioiden esille tuomisessa. Tutkijalla on näin ollen aina jokin positio.¹⁰ Tiedostan, että toimin monilta osin aineistoon nähden omista lähtökohdistani ja omalla kokemuksellani ja saatan nämä seikat huomioiden tehdä toisenlaisia havaintoja ja tulkintoja kuin joku vaikkapa eri sukupuolta oleva, eri aikana elävä tai erilaisella kokemuksella toimiva tutkija. Olennaista on, että historian tutkija myöntää kirjoittavansa historiaa aina omasta näkökulmastaan, mutta menneisyyden itsenäisyyttä samalla vaalien.¹¹ Käsitukset ovat aina aikaan ja aikansa kontekstiin sidottuja, eikä tänä päivänä hyväksymättömänä pidettävä asia saattanut sitä samalla tapaa aina olla.

Tutkielmani lukujaon olen tehnyt aineiston pohjalta keskustelussa esiin nousseiden keskeisten laajempien teemojen pohjalta. Ensimmäinen luku käsittelee perheen ja uran välillä tasapainoilun teemaa, johon olennaisesti liittyvät ajan yhteiskunnan sukupuolirooleihin liittyvät seikat, elämäntilanteiden muutoksiin liittyvät sukupuolittuneet oletukset työelämän suhteen ja keskustelussa vallinnut huoli alan tulevaisuudesta näihin seikkoihin liittyen. Toisen luvun kantavana teemana on palkka- ja palkkauskysymyksen sekä yleisesti alan yhteisten asioiden ajamiseen liittyvät kirjoitukset, joissa korostui muun muassa naisten epäaktiivisuus osallistua päätöksentekoon. Luvussa käsittelen alalla vallinnutta tilannetta, ajatusta miehen ja naisen samasta työstä saman palkan saamisen epätasa-arvoisuudesta ja 1930-luvun lamaa ja siitä seurannutta työttömyyttä helpottamaan tehtyjä esityksiä. Kolmas kantava kirjoitusten teema on vaikeammin määriteltävissä, mutta kantavana teemana on eräänlainen epäkunnioituksen ilmapiiri alalla työskenteleviä naisia kohtaan. Luku pitää sisällään naisten kykyjen kyseenalaistamiseen liittyviä kirjoituksia, vahvoja stereotyyppioita ja alentavaan sävyyn kirjoitettuja tekstejä.

¹⁰ Juhila 1999, 201–202.

¹¹ Välimäki 2017, Luku 5. Elektr. dokumentti.

1. Mahdollisuudet muuttuvat, odotukset eivät – sukupuoli-rooleista ja niiden rikkomisesta

Kun naisten hakeutuminen apteekki-alalle ilman erillisoikeutta vapautettiin 1902, moni nainen tarttui mahdollisuuteen. Apteekki-alalla oli yleisesti monille nuorille, myös varattomammista perheistä lähtöisin oleville, houkutteleva vaihtoehto. Oppilaspaikka oli edullinen, toimeentulo oli turvattu ja paikkakunnalla arvostus apteekkihenkilökunnalle taattu. Keskikoulun oppimäärän suorittaminen oli riittävä pohja alalle hakeutumiselle, jonka lisäksi tuli hallita latinan ja fysiikan alkeet, mutta niiden opiskelu onnistui usein hyvinkin nopealla varoitussajalla harjoittelupaikan vastaan tullessa.¹² Alan avoimuus myös keski-koulun käynneille vaikutti vahvasti siihen, että naiset hakeutuivat alalle niin suurissa määrin. Naiset 1900-luvun alussa harvoin kävivät kouluja pidemmälle, eikä tyttökouluissa opetettu luonnontieteitä läheskään yhtä paljon kuin pojille suunnatuissa kouluissa. Esimerkiksi Ruotsissa naisten alalle hakeutumista vaikeutti vaatimukset ylioppilastutkinnosta ja poikalypseioissa käydystä luonnontieteiden oppimäärästä. Suomessa tarvittava oppi annettiin kaikille vasta apteekissa ja yliopistossa.¹³

Luvussa käsiteltyjen kirjoitusten keskeisenä teemana esiin nousevat ajan tyypilliset sukupuolten väliseen työnjakoon kohdistuneet odotukset ja olettamukset sekä näistä kumpuava huoli alan tulevaisuudesta naisten vallitessa esimerkiksi alan sisäänottotilastoissa. 1900-luvun alulle tyypillinen ja vallitseva ajattelutapa ja toimintamalli oli, että kun nainen menee naimisiin, hän keskittyy täysin perheenemäntänä toimimiseen. Tämä tarkoitti, että yleisesti odotettiin ja siihen kannustettiin, että nainen jättää mahdollisen uransa, siirtyy miehensä elätettäväksi hoitamaan kotia ja kasvattamaan lapsia. Esimerkiksi eduskunnan säätämässä vuoden 1922 työsopimuslaissa oli oma pykälänsä aiheesta, jossa kerrotaan, kuinka nainen on oikeutettu naimisiin mennäkseen eroamaan työstään pari viikkoa sopimuksen irtisanomisen jälkeen, vaikka irtisanomisaika olisi sopimuksessa pidempi.¹⁴ Läh-teenmäki kirjoittaa kuinka Suomessa ennen toista maailmansotaa oli myös yleistä, että

¹² Issakainen & Lahtinen 1997, 61–62.

¹³ Farmaseuttinen oppilaitos ja opetus oli puoliakateemista ja ammatillista yhtä aikaa, eli tapahtui osin apteekissa, osin yliopistossa. Alalle hakeutuminen ei edellyttänyt ylioppilastutkintoa ennen vuotta 1938, johon mennessä ylioppilastutkinto oli yleistynyt niin voimakkaasti, ettei sen vaatiminen olisi hyödyttänyt enää vain toista sukupuolta tai tiettyä yhteiskuntaluokkaa. Issakainen & Lahtinen 1997, 47 ja 94.

¹⁴ Onni Turpeinen, ”Irtisanomisaika- ja Työsopimuslaki 1 p:ltä kesäkuuta 1922.” *Suomen Apteekkariyhdistyksen Aikakauslehti* (SAA) 2/1927 ja SSFÄ 1/1927.

naisia erotettiin toimestaan avioitumisen tai lapsen syntymän seurauksena.¹⁵ Näistä syistä apteekki-alalla tapahtuneista naisten erottamisista ja irtisanomisista ei ainakaan tutkimuskirjallisuudesta ja käyttämästäni lähdeaineistosta tietoa löydy, mutta käytännön yleisyyden takia en pidä tätä mahdottomana.

Tämä yleinen käytäntö naisten työelämästä poistumisesta yhdistettynä naisten yhä suurempaan prosenttiin alalle otetuista opiskelijoista ja työntekijöistä kirvoitti keskustelua alan tulevaisuuden näkymistä. ”Nainen apteekki-alalla.” kirjoituksessaan muun muassa Helsingin yliopiston farmasian laitoksella opettajana toiminut Sipi Siintola¹⁶ kävi läpi naisten tuloa apteekki-alalle maailmalla ja Suomessa sekä pyrki ennustamaan alan naisvaltaistumisen kehitystä. Siintola havainnollisti, kuinka harvoin naiset jatkavat opintojaan farmaseutin tutkintoa pidemmälle, minkä seikan moni muukin kirjoittaja nosti esiin teksteissään. Siintola esitti kirjoituksessaan useita taulukoita, joiden pohjalta hän arvioi, että vuoteen 1918 mennessä farmaseuttitutkinnon suorittaneita naisia olisi enemmän kuin miehiä sekä teoriassa jos sama kehitys kulku olisi jatkunut, niin vuonna 1964 olisi tutkinnon suorittajat olleet vain naisia. Vuonna 1971 olisi vastaavasti valmistuvia naisproviisoreita yhtä paljon kuin miesproviisoreita. Siintola ei kuitenkaan pitänyt tuolloin tätä kehityskulkua todennäköisenä, saati sitten toivottavana ja oli varma, että vastareaktio syttyisi ennen pitkää.¹⁷

Naisten työnteke nähtiin usein vielä eräänlaisena välivaiheena ennen avioliittoon siirtymistä. Nimimerkki V. A. W:nen näki vuoden 1917 alussa vielä naisten vähentävän apteekki-alan sisäistä kilpailua, sillä useimmat kuitenkin jättäisivät alan siirtyessään perheen emännän rooliin tai eivät jatkaisi opintojaan farmaseuttia pidemmälle.¹⁸ Suurin osa asiaa käsittelevistä kirjoituksista, varsinkin myöhemmin, kuitenkin koki, että naisten koulutus meni hukkaan juuri edellä mainitusta syystä. Esimerkiksi vuoden 1930 Suomen Apteekkariyhdistyksen Pohjolan piirin piirikokouksen pöytäkirjaan oli asian tiimoilta kirjattu seuraavasti:

¹⁵ Lähteenmäki 1995, 259.

¹⁶ Oikealta nimeltään Sigfrid Edvard Siintola, mutta käytti yleisesti etunimensä nimeä Sipi. Issakainen & Lahtinen 1997, Henkilöhakemisto.

¹⁷ Sipi Siintola, ”Nainen apteekki-alalla.” *Farmaceutiskt Notisblad* (FN) 23/1916.

¹⁸ V.A.W:nen, ”Apteekkikysymyksestä.” *SSFÄ* 3/1917.

Se molemminpuolinen työmäärä, mikä sekä oppilaan opetukseen, että hänen opiskeluaikaansa on käytetty ja toiselta puolen se rahallinen pääoma, mikä kuuluu farmaseutiksi, jopa proviisoriksikin valmistumiseen – jos henkilö koskaan sinne asti ehtii –, on mennyt hukkaan, kun nainen tulee naimisiin ja useammassa tapauksessa jättää alan, vieden menneessään kaikki ne arvot, mitkä olisivat jääneet farmasian hyväksi ja sitä palvelemaan, jos henkilö olisi ollut miespuolinen apulainen.¹⁹

Tämän jälkeen todettiin vielä, että alalla tulisi varoen ja vähitellen siirtyä takaisin mieskantaan, että alan tulevaisuus olisi näin varmemmalla pohjalla. Naisten suuri kouluttautumisen prosentti nähtiin uhkana alan tulevaisuudelle ja jatkuvuudelle, millä perusteltiin halua rajoittaa naisten alalle hakeutumista ja sisäänottoa. Suomen tilanne oli alalla harvinaisen, eikä rajoitustoimia naisten alalle hakeutumiselle ollut tehty.

Muissakin pohjoismaissa naiset olivat valloittaneet alaa. Esimerkiksi Ruotsissa naisvaltaistumiseen oli pyritty vastaamaan rajoittamalla naisten alalle sisäänottoa, mitä mallia Suomessakin esimerkiksi Suomen Apteekkariyhdistyksen ilmaisi toiveensa tästä varovasti, että lääkintöhallitus Ruotsin esimerkkiä seuraisi lain ja mahdollisuuksien näin salliessa ”vähitellen ja noudattamalla suurinta varovaisuutta”.²⁰

Samaa kysymystä pohdittiin viisi vuotta myöhemmin pohjoismaiden apteekkariyhdistysten puheenjohtajien konferenssissa Kööpenhaminassa. Sipi Siintolan mukaan konferenssissa pohdittiin, että rajoituksissa voitaisiin ottaa huomioon naisten ja miesten välinen epäsuhde apteekki-alan ammatissa ja kuinka esimerkiksi Suomessa tilanne oli jo sellainen, että 80 % apteekkariapulaisista oli naisia. Toimenpiteisiin ryhtymistä koskevaa päätöstä ei kuitenkaan tuolloinkaan tehty.²¹ Aineiston ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta en ole onnistunut löytämään, että puheissa esiintyneitä haluja naisoppilaiden alalle ottamisen rajoittamisesta olisi saatu vietyä läpi. Halua tähän lehdissä esiintyneiden kirjoitusten pohjalta alalla kuitenkin mitä ilmeisimmin oli, mutta jokin esti rajoitusten eteenpäin viemisen.

¹⁹ Apt. Wichmann, ”Oppilaskysymys” (Suomen Apteekkariyhdistyksen Pohjolan piirin piirikokouksen pöytäkirjasta) SAA 6-7/1930

²⁰ Apteekkari A.R. Wichmann, ”Apteekkarikunnan suhtautuminen oppilasrajoituksiin.” (pöytäkirjasta). SAA 8/1930.

²¹ Apteekkari S. Siintola, ”Farmaseuttisessa opetuksessa Norja pohjoismaiden ykkönen.” SSFÄ 8/1935.

Vuonna 1919 tuli voimaan kieltolaki, joka rajoitti alkoholia sisältävien tuotteiden valmistuksen, maahantuonnin, kuljetuksen, varastoinnin ja myynnin vain lääkinällisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin. Tämän seurauksena apteekki oli käytännössä ainoa paikka mistä alkoholia sai, minkä seurauksena kieltolaki myötävaikutti voimakkaasti apteekin myynnin kasvuun.²² Issakainen ja Lahtinen kirjoittavat kuinka kieltolain seurauksena apulaisien tarve kasvoi voimakkaasti ja oppilaiden ollessa yhä suuremmissa määrin naispuolisia, apteekkarit pyrkivät rekrytoimaan yhä enemmän väkeä korvatakseen avioitumisesta johdettavan ”hukkaprocentin”.²³

Nimimerkki K. A. R. oli huolissaan suurista oppilasmääristä ja alan työllistymisnäkymistä. Hänen mukaansa ei ollut mahdollista, että kaikille valmistuville tulisi mitenkään riittämään työpaikkoja, varsinkaan kun laillista alkoholinmyyntiä oli supistettu 1920-luvun lopulla. Nimimerkki kirjoitti yleisesti alan opiskelijoiden liikatuotannosta, mutta eritoten naisten osuus hänen kritiikissään korostui. Hän totesi esimerkiksi, että:

*Kaikista ei kyllä koskaankaan tule valmista miestä tai oikeammin naista — sillä me miehet olemme pian sukupuuttoon kuolleet apteekkialalla — mutta pieneksi jää kuitenkin tuo valmistumattomien farm. cand. luku.*²⁴

Yleinen huoli kirjoittajien keskuudessa oli juuri miesten katoaminen alalta. Nimimerkki A. K. kirjoitti, kuinka näytti siltä, että muutaman vuosikymmenen päästä kirjoitushetkeltä ei Suomen maassa miesapteekkareita enää olisi ja vaati, että tähän epäkohtaan kiinnitetäisiin huomiota, alleviivaten vielä, että hän todellakin piti asiaa epäkohtana. Häntä huolestutti myös, että tarpeen vaatiessa ei puolustusvoimille olisi näin ollen käytössä tarvittavaa erikoiskoulutuksen omaavaa miehistöä.²⁵ Mielenkiintoisen puolustusvoima kommentista teki juuri kirjoituksen ajankohta reilu kolme vuotta ennen talvisodan alkua. Vastaavanlaisia kommentteja ja sotaan valmistavia kirjoituksia oli lehdissä 1930-luvun

²² Peltonen 1987, 69.

²³ Issakainen & Lahtinen 1997, 62–67.

²⁴ K. A. R. ”Pois liikatuotanto.” SSFÄ 10/1928.

²⁵ A. K., ”Oikea aloite.” SSFÄ 11/1936.

loppua kohden muitakin²⁶, mikä kertoi hyvin ajan vallinneesta ilmapiiristä, joka ulottui läpi yhteiskunnan.

Riitta Jallinoja nostaa artikkelissaan esiin, kuinka 1900-luvun alkupuolen Suomessa naisten työssäkäynnin yleistyminen voidaan nähdä osittain seurauksena naimattomuuden kasvusta. Perheellisellä kotitöitä oli paljon, eikä olemassa ollut toimivaa päivähoitojärjestelmää, mikä olisi mahdollistanut molempien vanhempien palkkatyön. Jallinojan mukaan sukupuolten välistä työnjakoa ylläpitäneet sääty-yhteiskunnan asenteet eivät tuolloin joustaneet ajatuksesta, että vaimon ensisijainen tehtävä oli huolehtia kodista ja lapsista.²⁷

Annola kirjoittaa kuinka asenteet sivistyneistön keskuudessa eivät pitäneet ansiotyön ja avioliiton yhdistämistä sopivana, eikä naista nähty kykeneväisenä suorittamaan näitä kahta velvollisuutta yhtä aikaa, saati sitten molempia tarpeeksi hyvin. Annolan mukaan ajateltiin toisinaan työllistyneen naisen vieneen paikan joltain sitä enemmän tarvitsevalta mieheltä, sillä miesten ajan rooliin ja odotuksiin liittyi olennaisesti käsitys siitä, että ennen avioitumista ja perheen perustamista oli miehen täytynyt hankkia itselleen vakaat työolosuhteet, joilla perheen pystyi pitämään leivässä.²⁸

Ollilan mukaan naimattomuus alkoi vaihtoehtona houkuttaa yhä useampaa naista, sillä palkkatyö tarjosi taloudellisen itsenäisyyden, eikä aviomies ollut näin ollen elinehto, jos miellyttävää sulhasta ei löytynyt.²⁹ Perheen perustamisen ja uran väliltä valitsemisessa nainen joutui tekemään uhrauksen suuntaan taikka toiseen, sillä näiden kahden yhteen sovittaminen ei ollut useimmiten kannattavaa, mahdollista tai ainakaan helppoa. Ajan käytännöt, odotukset ja roolit eivät antaneet vielä myöten, vaikka mahdollisuuksia alkoi-kin olla enemmän.

Apteekki-alalla työskentelevien naisten alati kasvava määrä ja seuraavassa luvussa käsittelemäni kehotukset siitä, että naimisissa olevat alan naispuoliset työntekijät väistyisivät työtehtävistään muiden tieltä kielivät siitä, että kaikki naiset eivät todellakaan alalta

²⁶ Esimerkiksi tri. John Palmén ”Apteekkien tehtävät ilmakemiallisessa sodassa.” (art). SSFÄ 12/1936. kirjoituksen loppupuolella. Lotta asiasta kirjoitti nimimerkki A. R-a. kirjoituksessa ”Oletko lotta?”. SSFÄ 6-7/1937.

²⁷ Jallinoja 1979, 28.

²⁸ Annola 2011, 159–160.

²⁹ Ollila 1998, 59.

lähteneet naimisiin mennessään. Kiinnostavaa olisikin tietää, mikä oli todellinen prosentti uransa keskeyttävistä naisista avioitumisen jälkeen tuona aikana, sillä alan naisvaltaistuminen ei ainakaan näyttänyt laantumisen merkkejä. Huomion arvoinen seikka on, että naisten avioitumisen jälkeinen uran jättäminen nähtiin alalla usein ongelmallisena sekä alan kehitykselle ja jatkuvuudelle haitallisena, mutta kun uraa ei jätettykään avioitumisen jälkeen, oli siinäkin kohdin naiset toimineet väärin.

2. Yhteisten asioiden äärellä – palkkauskysymyksestä ja naisten epäaktiivisesta osallistumisesta

Apteekkihenkilökunnan palkkaukseen liittyneet asiat olivat aika ajoin olleet esillä, mutta eritoten ne nousivat parrasvaloihin vuonna 1917. Suomen Farmaseuttinen Yhdistys oli tehnyt kehotuksen apteekkaritaholle henkilökunnan palkkatason nostamisesta, mutta kuitenkin tuloksetta. Yhdistyksen säännöt estivät aktiiviset toimenpiteet, joten perustettiin Suomen Farmaseuttiliitto, joka ryhtyi ajamaan alan työntekijöiden ja opiskelijoiden olojen parantamista. Liitolle perustettiin myös oma lehti *Semina*, jonka avulla pyrittiin saamaan farmaseuttien oma ääni kuuluviin vapaasti, ilman *Farmaceutiskt Notisbladin* aikaista toimituksen harjoittamaa kirjoitusten tarkastusta.³⁰

Apteekkialan työntekijöiden palkkatilanne ei 1900-luvun alkupuolella ollut erityisen hyvä kenellekään. Ensimmäisessä *Seminassa* julkaistussa Suomen Farmaseuttiliiton perustavan kokouksen pöytäkirjassa kirjoitettiin, kuinka elinkustannukset olivat nousseet, eikä apteekkarien taholta oltu asiaa palkoissa huomioitu. Palkassa ei myöskään näkynyt työn vastuullisuus ja kuormittavuus. Alan oppilastulva sai aikaan paikkakilpailua farmaseuttien ja proviisorien keskuudessa ja usein proviisoreita työskenteli farmaseutteina ja farmaseuttien palkalla. Näin ollen proviisoreiden oli tuolloin yhä vaikeampi maksaa pois velkataakkaansa, joka opintojen aikana oli kertynyt. Pöytäkirjassa kirjoitettiin myös siitä, kuinka nuorten proviisoreiden on lähes mahdotonta mennä naimisiin tästä syystä.³¹ Tässä seikassa nousee esiin vahvasti edellisessä luvussa käsittelemäni ajan yhteiskunnassa vallinneet odotukset sukupuolten välisestä työnjaosta ja kuinka erityisesti miehiltä odotettiin vakaita tulonlähteitä ja varallisuutta ennen avioliiton solmimista.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja varsinkin apteekkialan kohdalla oltiin kasvokkain uuden muutoksen edessä, kun samoista työpaikoista ja palkoista kilpailivat nyt oikeastaan ensimmäistä kertaa tosissaan myös naiset. Kun tilanne alan palkkauskysymyksessä oli jo kaikille epäedullinen, tuntui osalle naisten samoissa työtehtävissä, apteekkialalla vieläpä käytännössä samalla palkalla, toimiminen epäreilulta. Puhuttaessa alan lehdissä käydystä keskustelusta liittyen palkkakysymykseen ja varsinkin naissukupuolen palkkaan,

³⁰ Peldán 1967, 656.

³¹ ”Suomen Farmaseuttiliiton perustava kokous.” SSFÄ 1/1917.

korostuu aineistossa yksi yksittäinen kirjoittaja erityisesti. Nimimerkki O. Eklund kirjoitti useana vuonna peräkkäin yhteensä viisi kirjoitusta, joiden aiheena oli hänen omasta mielestään alan keskeisin epätasa-arvon kysymys, eli naisen ja miehen samasta työstä saama sama palkka apteekki-alalla, joka oli ajalle varsin poikkeuksellinen käytäntö.

Ensimmäisessä kirjoituksessaan O. Eklund kirjoitti alkuun yleisesti askarruttaneista asioista palkkakysymyksessä ja nosti esiin ajatuksia esimerkiksi siitä, kuinka farmaseuttien ja proviisoreiden palkkojen välille tulisi tehdä selkeämpi ero, tai kuinka kolmannen vuoden opiskelijan tulisi saada enemmän rahaa kuin ensimmäisen vuoden. Kirjoituksen lopulla hän siirtyi aiheeseen, jota hän piti keskeisenä epäkohtana. Hänen mielestään oli huomattava puute, että naisten ja miesten palkkojen välille ei tehty eroa. Eklund kirjoitti, että pitäisi olla tunnettu tosiasia, että naiset tulevat toimeen vähemmällä rahalla kuin miehet, minkä vuoksi heille olisi reilua maksaa pienempää palkkaa kuin alan miehet saivat. Seuraavaksi Eklund pohti, että jos nykyinen palkkataso olisi naiselle sopiva tulisi miehen saada jonkin verran enemmän tai jos nykyinen taso oli tehty miestä silmällä pitäen, tuli naiselle maksaa hieman vähemmän.

I fall de nu gällande lönerna ansåges lämpliga för kvinnliga apoteksbiträden, så borde de manliga få mera — huru mycket mera vill jag icke bestämt säga, kanske c:a 30 % eller så.³²

Alkuun Eklund ei tohtinut arvioida paljonko tämän palkkojen eron määrä tulisi olla, mutta jo pilkun jälkeen hän heitti ilmoille ehdotuksen noin kolmestakymmenestä prosentista. Tyypillinen kirjoitustapa Eklundille oli nostaa asia esiin, kieltäytyä kommentoimasta enempää, mutta palata kuitenkin aiheeseen kieltäytymisestä huolimatta. Kirjoituksen lopukaneettina Eklund totesi, ettei kukaan voi hänen väitteensä totuutta kiistää ja toivoo vielä, etteivät naiset tästä suuttuisi, sillä kyllähän se olisi heidänkin etunsa mukaista, että miesten palkat olisivat oikeassa suhteessa heitä suuremmat.³³

Saman vuoden joulukuussa Eklund kirjoitti toisen samalla otsikolla varustetun tuohtuneeseen sävyyn kirjoitetun kirjoituksen palkkakysymyksestä. Eklund keskittyi tekstissä pääosin juuri naisten ja miesten saman palkan kysymykseen ja kokemaansa

³² O. Eklund, ”I lönefrågan.” SSFÄ 6-7/1918

³³ Ks. viite 26

ongelmallisuuteen tässä. Palkka asiaa ajanut komitea oli laatinut esityksen, joka Eklundin mielestä oli puutteellinen, etenkin siltä osin, ettei siinä näkynyt jälkeäkään erosta mies- ja naispuolisten työntekijöiden välillä. Eklund painotti jälleen, kuinka oli tunnettu tosiasia, että nainen pärjäsikin vähemmälläkin rahalla, kun taas miesten piti elättää myös perheensä, eikä naisella tule tällaisia velvollisuuksia olemaan kirjoitushetkellä eikä koskaan. Hiljaisuus tämän seikan osalta Eklundin mielestä voitiin tulkita jopa niin, että apteekin työntekijät olivat tuomitut selibaattiin tai oletuksena oli, että perheen pystyi perustamaan vasta apteekkarin palkalla. Hän totesi loppuun, että käytännön kokemus tulisi lopulta näyttämään, ettei ollut apteekin, eikä yleisen edun mukaista, että tiskin takana työskenteleisi vain naisia tai nuoria miehiä.³⁴

Eklundin esittämät argumentit olivat ajalle erittäin tyypillisiä tapoja perustella miesten korkeampaa palkkaa. Asiaa perusteltiin usein miehen kalliimmilla elinkustannuksilla, sillä yleisesti miehet eivät osanneet laittaa omaa ruokaansa tai ommella omia vaatteitaan, vaan miehen täytyi palkata taloudenhoitaja huolehtimaan näistä asioista, mikäli hänellä ei ollut vaimoa. Miehen palkkaa pidettiin usein myös perhepalkkana, koska oletettiin, että miehellä oli perhe elätettävänä. Tässä argumentissa ei kuitenkaan huomioitu, että yleisesti yhtä lailla virkanaisilla saattoi olla sukulaisia elätettävänä.³⁵ Apteekkialan käytäntö samasta palkasta samasta työstä sukupuoleen katsomatta oli poikkeuksellinen. Tämän päivän näkökulmasta perustelut toisen suuremmalle palkalle siitä syystä, että ei osannut vaikkapa laittaa ruokaa kuulostavat oudolta, mutta ajalle ominaiset sukupuoliroolit olivat juurtuneet syvälle. Miehiltä ei odotettu keitto- tai siivoustaitoja, koska ne eivät hänen perinteiseen rooliinsa kodin ulkopuolisella työllä perheen elättäjänä toimimiseen liittyneet.

Maaliskuussa 1922 Eklund julkaisi kirjoituksen otsikolla ”Det farmaceutiska proletariet” sekä *Seminassa*, että *Farmaceutiskt Notisbladissa*, joissa hän otti kantaa siihen, että alan koulutuksen sisäänottoa tulisi rajoittaa ja kuinka jo opiskelijana saatu kohtuullinen palkka houkutteli etenkin nuoria naisia alalle. Opiskelijatulvan ongelmana oli Eklundin mukaan juuri alan houkuttelevuus naisille ja ratkaisuksi ongelmaan hän tarjosi tutuksi tullutta ehdotusta naisten palkan tuntuvasta laskemisesta, niin ala ei houkuttelisi naisia niin suurissa määrin. Eklund myös huomautti, että toivottavasti naiset eivät pahastu, kun hän esitti asiasta mielipiteensä. Tuore Apteekkariyhdistyksen päätös antaa jonkinlainen lisäosa

³⁴ O. Eklund, ”I lönefrågan.” SSFÄ 12/1918.

³⁵ Ollila 1998, 44–45.

perheen elättäjille oli Eklundin mielestä merkittävä askel oikeaan suuntaan, mutta ei lähellekään tarpeeksi korjaamaan kaikkea aiheena olevaa pahaa.³⁶

Viimeisessä aiheeseen liittyvässä kirjoituksessaan Eklund kirjoitti kuinka naiset ovat syrjäyttäneet miehet alalta ja kokemastaan ongelmasta, kuinka miehestä on tullut alalle käytännössä tarpeeton. Eklund mainitsi myös, vaikkakin edellisiin kirjoituksiin verrattuna lyhyesti, kuinka suuri merkitys palkkakysymyksellä varmasti on alaa harkitsevilla miehille. Eklundin mielestä oli itseäänselvyys, että ei ollut kannustavaa, että tutkinnon hankkimisen jälkeen tuli palkka olemaan aina sidottu alas nuoren naisen palkan kanssa samalle tasolle. Tämä toimi hänen mukaansa lähinnä pelotteena alalta pois.³⁷

Apteekkiala olikin ajalle poikkeuksellinen, sillä yleinen käytäntö todella oli, että naisille maksettiin pienempää palkkaa kuin miehelle. Mieheys ja miesten tehtävät asettuivat arvoasteikolla korkeammalle, kuin naiseus ja naisten tehtävät, näin ollen miesten palkat olivat lähes aina korkeammat. Annola kirjoittaa kuinka naisten ammatit nähtiin usein enemmän kutsumustehtävinä ja jollain tapaa äidinkutsumuksen jatkeena, joista ei ollut suotavaa maksaa niin paljoa, sillä eihän kotiäideillekään makseta. Tällä ideologialla oli Annolan mukaan pitkät seuraukset useiden naisvaltaisten ammattien palkkakuopalle, mikä on nähtävillä yhä tänäkin päivänä. Vaikka mies ja nainen tekivät samaa työtä, oli palkkojen epätasa-arvo tyypillistä esimerkiksi kansakouluopettajien tapauksessa.³⁸ Apteekkiala oli todellakin poikkeuksellinen tässä suhteessa noudattaessaan O. Eklundin raskeasti kritisoimaa ”samasta työstä sama palkka” periaatetta jo tuolloin. Apteekkiala ei myöskään ollut perinteinen naisvaltainen ala alun alkaen, vaan yhteiskunnassa arvostettu ja miesvaltainen ala, jonka naisvaltaistuminen oli voimakas, nopea ja tuli alalle itselleenkin hieman puun takaa.

Vaikka naisia alalla alkoi olla reilu enemmistö 1920-luvun lopulla, ei tämä kuitenkaan näkynyt esimerkiksi farmaseuttiliiton kokouksissa. Yhteisiä asioita ajettaessa loistivat naiset usein poissaolollaan. Nimimerkki A. oli pessimistinen ja pettynyt koko farmaseuttiliiton suhteen ja sen kykyyn hoitaa alan apulaisten asiaa. A. kyseenalaisti erään kokouksen jälkeen, että oliko apulaisten asema muka oikeasti niin hyvä, ettei mitään parannuksia

³⁶ O. Eklund, ”Det farmaceutiska proletariatet” SSFÄ 3/1922 ja FN 3/1922.

³⁷ O. Eklund, ”Mannen på apoteksbanan” FN 4/1923.

³⁸ Annola 2011, 72.

tarvittaisi ja ihmetteli miksi kokouksissa ei väkeä käynyt, minkä vuoksi päätöksiäkään ei näin ollen voitu tehdä. A. syytti erityisesti naisia, joita ei kyseisessä kokouksessa ollut ainoatakaan, vaikka heitä alalla enemmistö onkin.

Me miespuoliset syytämme naisia ja totta puhuen, syy on osaksi heissä. Ylämainitussa kokouksessa ei heitä näkynyt ainoatakaan, vaikka ovatkin enemmistönä alalla. Sanotaan, että nainen tyytyy vähään; häntä kiinnostaa monet muut asiat kuten vaatetus, polkkatukka ja jatsit, mutta sangen harvoin apulaisten yhteinen etu.

*Olen pessimisti koko Farmaseuttiliiton suhteen. Mitä teemme sillä, paras lopettaa ajoissa!*³⁹

Naisten epäaktiivisuuden ilmiöstä kirjoitti myös nimimerkki U. E. O. noin puolta vuotta myöhemmin. Hän ihmetteli kuinka voi olla, ettei alalla miehen rinnalle ja ohi nousseet pätevät naiset pidättäytyvät niin täydellisesti yhteistoiminnasta miesten kanssa alan yhteisten polttavien kysymysten ajamisessa. U. E. O. korosti, kuinka naiset olivat alalla samalla tasolla miesten kanssa palkkaa myöten, minkä vuoksi naisten välinpitämättömyys tuntui erityisen oudolta. Kirjoittaja totesi, että naisten tulisi saada oma edustajansa liiton johtokuntaan, jos silloin saataisiin naisetkin innostumaan mukaan liiton toimintaan.

*Yhteisessä rakennustyössämme tarvitsemme kaikki alamme voimat. Naisemme on myös kannettava kortensa yhteiseen kekkoon! Hetkiseksi syrjään koruompeleet, puvut, teatterit y. m. iltahuvitukset, arvoisat naiset ja joukolla harkitsemaan asiaa! Vanhemmat näyttäkööt hyvää esimerkkiä nuoremille ja jokainen ryhtyköön luovaan työhön! Ei ole enää aika arvioida, vaan nyt on käytävä remmeihin tositeolla, käsikädessä miehisten virkatoverien kanssa. Liittomme elää nyt nousukauttaan, herätköön myös naisemme tietoisiksi velvollisuuksistaan!*⁴⁰

Selkeä ero näiden kahden kirjoittajan välillä oli heidän sävynsä kirjoittaa samasta asiasta. Kirjoittajista jälkimmäisellä oli selkeästi kannustava, osallistava ja ratkaisukeskeinen

³⁹ A., ”Eräs kokous.” SSFÄ 6-7/1926.

⁴⁰ U. E. O. ”Naistemme osuus Suomen Farmaseuttiliiton uudestaanrakentamistyössä.” SSFÄ 2/1927.

sävy, kun taas ensimmäisen kirjoittajan sävy oli syyttelevä ja jokseenkin katkeroitunut koko ilmiötä ja liittoa kohtaan.

1930-luvulla elettiin lamakautta ja kilpailu työpaikoista oli kovaa. Naiset olivat tulleet lyhyellä aikavälillä mukaan kilpailuun monilla akateemisilla aloilla, ja tämä tuntui monille hyvin katkeralta vaikeana aikana, sillä pelättiin tosissaan, että naiset vievät miesten virat. Kaarnisen mukaan tästä pelosta konkreettisenä näyttönä oli muun muassa eduskunta-aloite, jossa esitettiin, että valtion virassa oleva nainen joutuisi jättämään virkansa avioiduttuessaan.⁴¹ Vastaavalta ilmiöltä ei välttytty myöskään apteekkimaailmassa.

Suomen Apteekkariyhdistyksen Pohjolanpiirin kevätkokouksessa vuoden 1932 toukuussa ehdotettiin yhdistyksen hallitukselle työttömyyttä koskevassa kysymyksessä harvittavaksi:

*eikö alalla vallitsevaa työttömyyttä voitaisi suuressa määrässä auttaa myöskin vapauttamalla palveluksesta naimisissa olevat, naispuoliset proviisorit ja farmaseutit, (jotka eivät ole perheen varsinaisia huoltajia). Kun tällaisia apulaisia pitäisi apteekeissa olla melkoinen määrä, niin piti johtokunta edellämainittua, joskin ehkä radikaaliselta tuntuva toimenpidettä yhtenä, nyt käytettävissä olevista keinoista tarpeellisenä, farmasiakunnassa vallitsevan työttömyyden lieventämiseksi.*⁴²

Tämä ehdotus eteni eteenpäin ja syyskuun Suomen Apteekkariyhdistyksen Aikakauslehdessä oli hallituksen ja lisätyn hallituksen yhdessä kirjailema kolmen kohdan ehdotus, kuinka helpottaa alalla vallitsevaa työttömyyttä. Ensimmäinen kohta käsitteli palkkojen alentamista ja toisessa käsiteltiin, kuinka ensimmäisen kohdan tuomilla säästöillä palkattaisiin alan työttömiä. Kolmas kohta kuului seuraavasti:

*3) että naimisissa olevat (nais)apulaiset, joiden perheen toimeentulo ei ole riippuvainen heidän palkastaan, saisivat väistyä työttömien hädässä olevien perheellisten apulaisten tieltä.*⁴³

⁴¹ Kaarninen 1995, 223.

⁴² ”Pohjolan piiri – Norra Finlands krets” SAA 6-7/1932.

⁴³ ”Palkkauskysymys” SAA 8-9/1932.

Montaa vuotta ei kuitenkaan tuosta kerennyt kulumaan, ennen kuin naisten työvoimaa kaivattiin kipeästi talvisodan syttyessä. Issakaisen ja Lahtisen mukaan kertausharjoitusten alkaessa ennen sodan syttymistä apteekkeihin etsittiin ylimääräistä työvoimaa, että upseerikoulutuksen saaneet miehet pääsisivät rintamalle. Sodan myötä työvoimapula paheni miesten ollessa rintamalla ja apteekki muiden alojen mukana naisvaltaistui entisestään.⁴⁴ Sota sinetöi apteekin naisvaltaistumisen jäädäkseen, mutta varsinainen työ tätä kohden oli kuitenkin tehty aiempina vuosikymmeninä.

Palkkauskysymys oli syynä koko farmaseuttiliiton perustamiselle ja tilanteen ollessa kaikille epäsuotuisa tuntui naisten palkkaaminen miehistä, vielä samalla palkalla, usein ikävältä. Naiset muodostivat yhä suuremman prosentin työntekijöistä, mutta vaikkapa liiton kokouksissa, missä yhteisistä asioista päätettiin, heitä ei näkynyt. Tämä tuntui alan miesten mielestä väärältä, sillä alaa koskevien työntekijöiden asemaa parantavien päätöksien tekeminen hankaloitui vähäisten osallistujien syystä. Mikä kokouksissa vallitseva tunnelma sitten oli naisia kohtaan ja tunsivatko naiset olonsa tervetulleeksi niihin jää tulkinnan varaiseksi. Alan lehdissä vallinnutta ilmapiiriä naisia kohtaan käsittelen seuraavassa luvussa.

⁴⁴ Issakainen & Lahtinen 1997, 111.

3. Arka paikka – miesten asema alalla uhattuna

Apteekki-alan lehdissä käyty keskustelu sotien välisenä aikana oli vilkasta ja alan naisiin ja tilanteeseen kohdistuva mielipide- ja pakinoiden kirjoittelu ei aina tunteiden kuumeessa pysynyt hyvin argumentoituna ja osapuolia kunnioittavana. Luvun aineistoa yhdistää tietynlainen paikoin alentavaksi tulkittava sävy, naisten pätevyyden arvosteleminen ja seksistiset ilmaukset. Eräänlainen katkeruus alan muuttuneesta tilanteesta paistaa kirjoitusten sanavalinnoista myös usein läpi. Miehet kokivat asemansa naisvaltaistuvalla alalla uhatuksi, mikä purkautui ja näkyi etenkin *Seminaan* aiheesta avautumisen muodossa. Aineistosta löytyi myös pari naisen kynästä olevaa vastauskirjoitusta, jotka avaavat tärkeää näkökulmaa naisten omiin kokemuksiin alalta ja kokemuksista kirjoittelun sävystä tuona aikana. Naisten oma näkökulma keskustelussa jää kuitenkin todella vajaaksi.

Jollain tapaa epäkunnioittavaan sävyyn alan naisista kirjoitettujen kirjoitusten prosentuaalinen määrä koko aineistosta kertoi siitä, että asiaa ei voi jättää tässä tutkielmassa käsittelemättä. Tästä syystä käsittelen asiaa, vaikka tutkimuskirjallisuudessa aiheesta ei oikeastaan ole oman tietoni mukaan kirjoitettu. Huomioitavaa on, että lähes kaikki näistä kirjoituksista ovat *Seminasta* ja merkittävä osa vielä *Seminan* pakina osiosta. *Semina* oli muita lehtiä huomattavasti vapaamuotoisempi ja -sanaisempi. Lehti oli suunnattu nimenomaan alan työntekijöille alustaksi tuoda omaa ääntään kuuluviin, ei niinkään työnantaja puolelle, mikä puolestaan vaikutti lehden kirjoittajakuntaan ja omalta osaltaan varmasti juuri lehden tapoihin ja sävyihin kirjoittaa.

Toivo Skogster kirjoitti elokuussa vuonna 1918 *Seminaan* ja muutamaa kuukautta myöhemmin *Finska Apotekareföreningens Tidskriftiin* siitä kuinka ajan apulaispulaa voitaisiin paikata teknillisillä apulaisilla, eli henkilöillä, joilla koulutus ei riittänyt täysin apteekki-alalle hakeutumiselle, sillä koulu oli jäänyt jostain syystä kesken. Apulainen työskenteli vastaavissa tehtävissä kuin oppilaat, mutta hänelle ei edellytetty yhtä suurta palkkaa. Skogster totesi molemmissa kirjoituksissaan: ”Yleensä sopivat naiset teknillisiksi apulaisiksi, miehet eivät”.⁴⁵ Skogster ei toteamustaan miesten teknillisiksi apulaisiksi

⁴⁵ Toivo Skogster, ”Enemmän teknillisiä apulaisia apteekkeihin” SSFÄ 6-7/1918 ja Toivo Skogster, ”Apulaispula ja teknilliset apulaiset” *Finska Apotekareföreningens Tidskrift* (FAT) 10–11/1918.

sopimattomuudesta perustellut mitenkään, vaan antoi lukijan olettaa, että mies ei apteekin hierarkiassa alimpaan rooliin luonnostaan yleisesti soveltunut.

Seminan pakina osioon, joka kattoi suuren osan tässä luvussa käsiteltävistä kirjoituksista, kirjoitti aktiivisesti nimimerkki Saceus Myrkyneimo, joka aineiston perusteella toimi lehden toimituksessa. Myrkyneimo oli kirjoituksensa ”Kevättä ja lempeä” perusteella saanut palautetta, ettei hän ollut alalla työskenteleviä naisia pakinoissaan huomionnut tarpeeksi. Myrkyneimo vastasi palautteeseen omistaen runotyylisen kirjoituksen naisille, joita hän vertaa kevään ja rakkauden ikuisiksi symboliksi.

Viritän virteni sitäkin suuremmalla syyllä, koska olen saanut usealta taholta huomautuksia ja hienoja viittauksia siihen suuntaan, etten ole ollut tarpeeksi huomaavainen sille sukupuolelle, joka aivan lähitulevaisuudessa valloittaa koko apteekki-alan ja silloin tietysti myöskin allekirjoittaneen Saceuksen. Lienee siis viisainta asettua jo ajoissa lisättyyn suojelustilaan ja ryhtyä vastarintaan, joskin hienotunteisesti ja hellävaroen. Sanon suoraan, että aseet olkoot puhtaat molemmin puolin. En siis uskalla, enkä tahdokaan väittää todeksi don Juanin väitettä, että nainen muka on pelkkää suutelon kaipausta. Se on parjausta, sillä kaipaahan se tyttö muutakin, parempaa, korkeampaa.⁴⁶

Tästä Myrkyneimo jatkoi sanoillen, kuinka ihanaa oli, kun tiskin takaa saapui tämä ”Eevan tytär” lanteet keinuen ja etsi ketterästi reseptin, jonka jälkeen kuiskasi herttaisesti kirjoittajan korvaan summan, Myrkyneimon mukaan hyvin tienneen, kuinka suuren loven tämä kirjoittajan laihaan kukkaroon teki. Tämän ja muut huolet poistivat kuitenkin tiskin takana olleenn naisen herttainen hymy. Tämän jälkeen Myrkyneimo jatkoi ylistäen naisten silmiä ja kuinka ne auttoivat kestävänsä sodan kauheudet.

Sinun edessäsi, kaikkivoipa „heikko nainen”, minä aseeni laskin. Sinun lempeä katseesi voitti kuoleman ja tykkitulet. Sinun edessäsi, impeni, minä ensi kertaa vapisin. Ja nyt minä uskon että sinä et valloita vain apteekki-alaa. Sinä valloitat maailman.⁴⁷

⁴⁶ Saceus Myrkyneimo, ”Kevättä ja lempeä” (pak.) SSFÄ 3-4/1919.

⁴⁷ ks. viite 41.

Myrkynheimo yhtä aikaa ylisti naista, mutta samassa lauseessa kuvasi tätä heikoksi. Pakinalle omainen sarkasmi oli kirjoituksesta selkeästi havaittavissa, kun Myrkynheimo kuvasi naisten alan ja maailman valloitusta. Loppuun Myrkynheimo kirjoitti kuinka ei kevään tullen pystynyt keskittymään työhönsä ollenkaan, sillä ajatukset viipyvät vain naisessa. Tähän ei Myrkynheimon mukaan auttaisi mikään muu kuin naisen tuoma apu. Loppuun Myrkynheimo oli lisännyt nimensä eteen ”Naimaton nuorimies:”. Tämän päivän mittapuulla Myrkynheimon sanavalinnat eivät ole aikaa kestäneet, mutta omana aikanaan kirjoitus on saattanut saada naisyleisöltäkin ainakin osin tervetulleen vastaanoton ja kirjoitus koettu jopa aivan hauskana.

Alkuvuodesta 1922 oli Saceus Myrkynheimo kirjoittanut jälleen pakina osastolle kirjoituksen, jossa eräs hänen virkaveljistään oli ollut turhautunut ”Eevan tyttären” alan valloittukseen ja Myrkynheimo olikin todennut tähän, että tulee miesten taistella tätä ilmiötä vastaan.⁴⁸ Kirjoitus oli herättänyt närää ja ”Kolme pohjalaista apteekkityttöä” olivat lähettäneet toimitukselle palaute kirjeen, johon Myrkynheimo vastasi helmikuun *Seminassa* kirjoituksella ”Naisille!”. Myrkynheimo aloitti kirjoituksensa samanlaiseen korulauseita pursuavaan lemменruno tapaan kuin ”Kevättä ja lempeä.” kirjoituksen, jonka jälkeen hän esitteli naisten kirjeen sisällön. Naiset olivat olleet tyrmistyneitä siitä, että kirjoituksesta sai käsityksen, ettei naisten paikka ollut alalla ja ettei työ ollut heille soveliasta ja kuinka naisten luonteenlujuutta vähäteltiin. Naiset kysyivät, oliko tämä todella Myrkynheimon ja farmaseuttiliiton miespuolisten jäsenten todellinen kanta ja kuinka siinä tapauksessa miehillä olisi käynyt todellinen erehdys. Naisten kirjeen jälkeen Myrkynheimo kommentoi palautetta. Aluksi Myrkynheimo kuvasi erittäin värikkäästi, kuinka palaute sattui ja kirjoitti kuinka oli ollut valmis heittäytymään näiden naisten jalkoihin anelemaan anteeksiantoa, mutta hetken pohdinnan jälkeen oli päätenyt tulokseen, ettei oma kirjoituksensa hänen mielestään tällaisia asioita pitänyt sisällään.

Luettuamme kyseessäolevan pakinamme tarkasti läpi, me menimme heti „kraanan” luokse ja pesimme kätemme puhtaaksi Vantaan vedellä ja Havin munasaippualla, samalla tavalla kuin roomalainen kuvernööri Pilatuskin

⁴⁸ Saceus Myrkynheimo, ”Tärkeä asia.” (pak.) SSFÄ 1/1922.

*ennen muinoin puhdisti itsensä. Me huomasimme näet, että syntimme ei ole niin suuri kuin miltä se alussa näytti.*⁴⁹

Loppuun Myrkyneimo vakuutteli, ettei itse ole samaa mieltä kuin edellisessä lehdessä siteeraamansa virkaveli, vaan kunnioitti ja piti naisia oikeinkin suuressa arvossa ja kiitti palautteesta, kylläkin pakinalle ja kirjoitustyyliilleen ominaiseen vuolaaseen ja sarkastiseen tapaansa. Todelliseen ja asiasta olevaan kritiikkiin vastaaminen pakinan muodossa ei toiminut ongelmitta, sillä varsinainen anteeksipyyntö epämuikavaksi koetusta kirjoituksesta ja osoitus siitä, että kritiikki otettiin vastaan, jäivät uupumaan.

Tutkielmani otsikkoon päätyntä sitaatti löytyi Myrkyneimon pakinasta, jossa hän kertoi tarinaa kolmesta miespuolisesta farmasian kandidaatista juttelemassa juhannuksen aikaan työpaikoissaan työskentelevistä naisista. Yksi miehistä nimeltään Einar kertoi, kuinka eräs työpaikkansa naisista oli laittanut hänen uskollisuutensa jo lujille, vaikka hän ”on vaan oppilas, mutta kaikki Eevan elkeet sillä herttaisella lapsella jo on”.⁵⁰ Tähän kandidaatti nimeltään Sake vastasi ymmärtävänsä täysin Einarin ongelmia ja kuinka hänen toimipisteessään naiset olivat myös toinen toistaan kauniimpia, mutta

*kiitos korkean Kaitselmuksen — ne ovat kaikki pohjaltaan kristillissiveellisiä, käyttävät kohtalaisen pitkiä hameita, eivätkä tahallaan johdata nuorta miestä kiusaukseen. Minä melkein kunnioitan heitä.*⁵¹

Kirjoituksen varsinaisena teemana ei kuitenkaan ollut naiset, vaan liittoon kuulumisen ja liiton lehden tilaamiseen kannustaminen. Asiaa tuotiin ilmi kolmen nuoren miehen keskinäisen keskustelun kautta, joka aloitettiin kirjoittamalla yli sivun verran työpaikan naisten luomasta houkuksesta nuorille miehille. Naiset eivät aiheeseen liittyneet mitenkään, mutta naisten esineellistäminen ja houkutus kohteeksi tekeminen kirjoitettiin mukaan elävöittämään nuorten miesten keskustelua.

Saceus Myrkyneimon edellisten kaltaisia kirjoituksia oli *Seminassa* paljon. Vuoden 1926 huhtikuun numerossa ensimmäistä kertaa *Seminaan* kirjoitti nainen lehden pakina

⁴⁹ Saceus Myrkyneimo, ”Naisille!” (pak.). SSFÄ 2/1922.

⁵⁰ Saceus Myrkyneimo, ”Kuopion takana.” (pak.). SSFÄ 8/1922.

⁵¹ Ibid.

osioon kirjoituksen otsikolla ”Brev till Herr Saceus Myrkynheimo”. Allekirjoittaneen Saga Viola Pepparrothin teksti oli tyyliään hyvin Myrkynheimoa mukaileva sukkeline sanankäänteineen ja rönsyilevine sarkasmia pursuavine lauseineen. Pepparroth ehdotti kuinka Myrkynheimon tulisi perustaa jonkinsorttinen työpaja, jossa naisten päästä poistettaisiin turhat naiselliset mielenkiinnon kohteet, kuten elokuvat tai esimerkiksi kiinnostus äitiyttä tai lehden avioliitto ilmoituksia kohtaan ja tilalle jotain miesten mielestä järkevämpää, kuten vaikkapa numeroita ja kaavoja. Tällä Pepparroth viittasi Myrkynheimon maaliskuun numeron kirjoitukseen, jossa hän pohti lehden tulevaa sisältöä, kun naispuolisia tuntui avioliitto uutiset kiinnostavan enemmän, kuin tieteelliset julkaisut.⁵²

Pepparroth jatkoi kirjoittamalla, muun muassa kuinka oletettavasti naiselle apteekkia parempi paikka oli istua kotona isän luona odottamassa tai kuinka naisten viisastuttua he alalta ja liitosta tulisivat ilomielin poistumaan ja toivoisivat ettei seuraavien sukupolvien naiset saisi yhtä idioottimaista ideaa hakeutua apteekkiin töihin kuin he.⁵³ Kirjoitus oli selkeästi ”kieli poskessa” kirjoitettu pakina, mutta yleinen turhautuminen ja kritiikki lehden tapaan kirjoittaa naisista alalla kävi selkeästi lukijalle ilmi kirjoituksen sarkastisesta sävystä. Pepparrothin kirjoitus avasi omalta osaltaan harvinaista näkymää alalla tuolloin työskennelleen naisen ajatusmaailmaan ja minkälaisena lehden kirjoitukset mahdollisesti naisten puolelta koettiin.

Saceus Myrkynheimo vastasi Pepparrothin kirjoitukseen heti seuraavalla sivulla aloittaen vastauksensa näin:

„Katsokaa päältä, hän tukistaa minua”. Meitä hutkitaan pienellä pehmoisella kämmenellä ympäri korvia. Meitä piestään pumpulipatukalla, aj aj vad det svider, men det svider gott. Se siitä tulee kun turhanpäiten törhäsee ampiaispesää.”⁵⁴

Tämän jälkeen Myrkynheimo pohtii, oliko edeltävä kirjoitus Pepparrothilta humoristinen vaiko rakkaudentunnustus ja kuinka ajatus jälkimmäisestä sai aikaan suloista ailahtelua ”liivin kolmannen napin kohdalla”. Tämän jälkeen Myrkynheimo ylisti monisanaisesti ja

⁵² Saceus Myrkynheimo, ”Mikäs sen pahan tappaisi.” (pak.) SSFÄ 3/1926.

⁵³ Saga Viola Pepparroth, ”Brev till Herr Saceus Myrkynheimo” (pak.) SSFÄ 4/1926.

⁵⁴ Saceus Myrkynheimon vastaus Pepparrothin kirjoitukseen (pak.) SSFÄ 4/1926.

ylitse vuotavasti kuinka ensimmäistä kertaa *Seminan* kymmenvuotisessa historiassa nainen oli lehteen kirjoittanut. Myrkyneimo pohtii myös, kuinka voi olla, ettei tämä ”sorrettu Eevan suku” ole aikaisemmin lehteen kirjoittanut, vaikka he olivat kaikilla mahdollisilla ja mahdottomilla keinoilla yrittäneet saada naisia kirjoittamaan ja kuinka tähän mennessä olivat ”sortajat saaneet rehennellä kuin kukot tunkiolla”. Myrkyneimo kannusti muitakin liiton jäseniä kirjoittamaan, oli sitten ”hamehousu- tai housuhameniekka”. Loppukaneettina Myrkyneimo muistutti, että ei saa unohtaa kuinka huumorintaju oli henkevyuden mittari. Myrkyneimo ei kirjoituksessaan kommentoinut Pepparrothin kirjoituksen varsinaista sisältöä sanallakaan. Myrkyneimo ei kirjoituksessaan suhtautunut Pepparothiin vertaisenaan vaan keskittyi korostamaan hänen asemaansa jotenkin suloisena, hellyttävänä tai mielenkiintoa herättävänä poikkeuksena, kun ensimmäisenä naisena uskaltautui lehteen kirjoittamaan ja asettumaan poikkiteloin Myrkyneimoa.

Saceus Myrkyneimo ei ollut ainoa palstalle naisista kirjoittanut, vaan saman tyyliä kirjoituksia muidenkin kynistä riitti runsaasti. Allvar Globulen kirjoitti kirjoituksen ”Fara” *Seminan* pakina palstalle tammikuussa 1923. Lyhyen kirjoituksen sanoma oli, että apteekkarien vaimojen tuli olla varuillaan, nyt kun joulukuussa jälleen oli valmistunut liuta kauniita ja nuoria farmaseuttinaisia, jotka tulivat nyt apteekkeihin töihin.⁵⁵ Kirjoitus korosti nuorten vastavalmistuneiden naisten näkemistä viehätyksen kohteena ja mahdollisena kiusauksena jo naimisissa oleville työnantajille. Kirjoituksessa ilmi tulleen apteekkaroiden mahdollista itsehillinnän puutetta Globulen piti ikään kuin luonnollisena ja varoitteli heidän vaimojaan pitämään varansa, mikä kertoi ajalle tyypillisestä ajattelumallista liittyen naisten ulkonäköön ja miesten käyttäytymiseen.

Kirjoituksessa ”Painajainen” nimimerkki Ukko kertoi kuvitteellisen tarinan Kalle Miestä, joka nukahti töissä ja näki unta tulevaisuudesta 1980-luvulla, kuinka siellä naisia oli kaikkialle, minne hän meni ja sukupuoli roolit oli heitetty pääläelleen. Työtä haettaessa työhaastattelija ehdotteli sopimattomia Kallelle. Myöhemmin toisessa tilanteessa häneltä kysyttiin, että eikö rouvan tulisi hoitaa tämä töiden haku ja kuinka Kallen paikka oli kotona ja Kallen todetessa, ettei rouvaa ollut todettiin apteekin tiskiltä vain, että ”Menkää naimisiin, pulska mies”. Kalle epätoivossa yritti unessa lopulta hirttää itsensä, kunnes huomasi, että köysi olikin sukkanauha ja lopulta heräsi tuskan hiessä kravatin kiristäessä,

⁵⁵ Allvar Globulen, ”Fara.” (pak.) SSFÄ 1/1923.

käänsi kylkeä ja jatkoi unia. ”Kuten me kaikki nukumme.”⁵⁶ Viimeisellä lauseellaan Ukko antoi olettaa, että apteekki-alalla elettiin todellisuudessa tässä Kalle Miehen painajaisessa, jossa naiset määräsivät aina enenevässä määrin. Ahtaat naiselle ominaiset sukupuoliroolit nähtiin ja esitettiin miehen kohdalla ongelmallisina ja ahdistavina tässä unessa. Kuitenkin kirjoituksen sävy ja viimeisen lauseen luoma ”ennen oli paremmin” tunnelma loi kuvan, että kirjoittaja ei näitä rooleja pitänyt suoranaisesti itsessään vääränä, lähinnä vain asetelmaa, jossa naisen roolissa olikin mies.

Naisten omaa näkökulmaa alan arjesta tarjosi nimimerkki Pikku Pilleri, joka kirjoitti *Seminaan* kritiikkiä Unto Seppäsen kirjan kohdasta, jossa kirjailija kuvasi tilannetta, jossa humalainen mies tuli apteekkiin yöllä hakemaan alkoholia ja apteekki-neiti oli tästä ja tämän mahdollisissa juhlissa olevista naisista mustasukkainen ja piti uhkaavaakin miestä apteekissa yli kaksi tuntia vain pilatakseen juhlivien naisten ilon. Pikku Pilleri kirjoitti, kuinka varmasti jokainen alan nainen oli tottunut nimityksiin, kuten ”kaunis, valkea nainen” ja kuinka yöllä saattoi kohdata, jos jonkinlaisia liehittely yrityksiä. Vastaava tilanne oli kirjoittajan mukaan jokaiselle liiankin tuttu, mutta kuinka yksikään tässä tilanteessa oleva nainen ei toimisi kirjailijan kuvaamalla tavalla, vaan yrittäisi hankkiutua humalaisesta häiritsevästä asiakkaasta eroon mahdollisimman pian.⁵⁷

Saceus Myrkyneheimon, Ukon ja muiden vastaavia kirjoituksia olisi lehdissä riittänyt huomattavasti enemmän mitä tässä tutkielmassa pystyn käsittelemään. Aktiivisinta tässä luvussa käsittelemieni tekstien tyylisten kirjoitusten kirjoittaminen alan naisista oli muidenkin ilmiöön liittyneiden kirjoitusten tapaan 1920-luku. 1930-luvulla ilmiö ei herättänyt enää niin suuria tunteita ja kirjoittelu oli myös määrällisesti pienempää, kun ilmiöön oli jo totuttu. Alan miespuolisten työntekijöiden arvostus naiskollegoitaan kohtaan ei lehtien kirjoitusten perusteella ollut kovin hyvä. Esineellistäviä ja seksistisiä ilmaisuja käytettiin sekä naisten ammattitaitoa vähäteltiin kirjoituksissa useampaan otteeseen. Suoraa ja vilpittöntä kehua ja arvostusta alan naispuolisille työntekijöille ei kirjoituksissa tullut esiin. Vähättelevien ja katkeransävyisten kirjoitusten kirjoittaminen toimi tulevaisuudestaan alalla epävarmoille miehille keinona purkaa tuntemuksiaan. Kirjoituksissa vallinnut tunnelma todennäköisesti toimi kynnyksenä naisten lehteen kirjoittamiselle. Kirjoitukset antavat myös ainutlaatuisen ikkunan alalla vallinneeseen ilmapiiriin keskellä alan

⁵⁶ Ukko, ”Painajainen.” (pak.) SSFÄ 5/1924.

⁵⁷ Pikku Pilleri, ”Taistelu yöllisessä talossa” SSFÄ 1/1930.

naisvaltaistumista, alalla toimineiden miesten ja naisten tulehtuneisiin väleihin ja minkälaisessa ilmapiirissä naispuoliset työntekijät työtänsä tekivät 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä.

Lopuksi

1900-luvun alussa elettiin murrosaikaa, kun naiset siirtyivät enenevässä määrin myös työelämään. Apteekki-ala tarjosi hyvän mahdollisuuden naisille rakentaa oma ura, sillä se ei edellyttänyt aikaisempia koulutuksia, joihin naisilla ei ollut pääsyä. Ala oli arvostettu, toimeentulo taattu ja naiset saivat samaa palkkaa kuin miehet. Naiset tarttuivat alan tuomaan mahdollisuuteen ahkerasti ja ala alkoi naisvaltaistumaan hyvin nopealla tahdilla ja aikavälillä.

Naisten tulo kilpailemaan miesten kanssa samoista työpaikoista ensi kertaa suurissa määrin kirvoitti aktiivista keskustelua alan lehdissä. Yhteiskunnassa tapahtunut muutos haastoi tunnettuja sukupuolirooleja ja sukupuolten välistä työnjakoa. Naisten työntekoa ei otettu aina tosissaan ja se nähtiin usein eräänlaisena välietappina tai harrasteluna avioliittoa odottaessa varsinaisen uranluonnin sijaan. Naisen todellisena kutsumuksena pidettiin kuitenkin edelleen vaimon ja äidin roolia työtä tekevän ja itseään toteuttavan naisen sijaan. Apteekki-alalla naisten runsas määrä nähtiin lehdissä uhkana alan tulevaisuudelle, sillä naisten oletettiin jättävän työnsä naimisiin mennessään. Naisten kouluttaminen nähtiin näin ollen joidenkin mielestä resurssien tuhlaamisena.

Samaan aikaan kuitenkin keskustelussa kritisoiitiin, jos nainen naimisiinmenonsa jälkeen jatkoi työssä, sillä se ei ollut välttämätöntä taloudellisesti. Työssäkäyvä naimisissa oleva nainen nähtiin siis itsekkäänä, kun vei työpaikan joltain, joka sitä mahdollisesti tarvitsi enemmän. 1930-luvulla laman aikaan annettiin ehdotus siitä, että naimisissa olevien naisten tulisi tehdä tilaa sellaisille, jotka työtä tarvitsevat enemmän. Sodan alettua naisia kuitenkin tarvittiin täyttämään rintamalla olevien miesten paikat ja pitäen elintärkeää apteekkiä pystyssä, sinetöiden näin ollen alan naisvaltaistumisen lopullisesti.

Naisten ja miesten saama sama palkka samasta työstä aiheutti joissain mielipahaa ja asia koettiin epäoikeudenmukaisena, sillä miehellä kului arjessa enemmän rahaa kuin naisella, joka esimerkiksi osasi laittaa oman ruokansa. Vastalauseista huolimatta naisille ei maksettu apteekissa pienempää palkkaa alalla kuin miehille, mikä oli 1900-luvun alulle harvinaista.

Naiset eivät olleet kovin aktiivisia osallistumaan liiton toimintaan tai kirjoittamaan alan lehtiin. Keskustelu alalla oli hyvin miesvaltaista ja on vaikea arvioida, johtuiko naisten epäaktiivinen osallistuminen enemmän vain kiinnostuksen puutteesta vaiko korkeasta kynnyksestä osallistua. Alalla vallinnut ilmapiiri mikä lehtien kirjoituksista välittyi ei ollut naisille erityisen suojea ja tervetulleeksi toivottava.

Suuri prosentti naisiin liittyvästä kirjoittelusta alan lehdissä oli pakinoita, joissa alan naisista puhuttiin ikävään, seksualisoituun, vähättelevään tai katkeroituneeseen sävyyn. Naisten harvoin antamaa kritiikkiä ei otettu tosissaan tai sitä ei kuunneltu ja vedottiin usein siihen, että huumoria tämä vain on. Kirjoituksista paistaa, ettei naisia pidetty samanvertaisina ja pätevinä työkumppaneina. Ylipäättään naisten mielenkiinnonkohteita ja mielipiteitä ei lehdissä pidetty samassa arvossa kuin miespuolisten kollegoiden. Naisten näkökulmaa lehdissä tarjoutui harvoin, mutta muutamat kirjoitukset valaisivat pientä osaa naisten apteekissa työskentelyn arjessa, mihin kuului muun muassa humalaisten asiakkaiden yölliset vierailut tai eräänlainen tarve jatkuvasti todistella omaa ammattipätevyyttään ja kuulumistaan alalle.

Alan 1900-luvun alun lehdissä käydystä keskustelusta käy ilmi huoli alan tulevaisuudesta ja miesten pelko oman asemansa menettämisestä uudessa tilanteessa. Apteekissa työskennelleet naiset joutuivat kohtaamaan paljon ennako-oletuksia, uhmaamaan yhteiskunnan asettamia odotuksia sekä kestämään alan sisällä vallinnutta epäkunnioittavaa ja katkeraa ilmapiiriä, kaikki vielä suhteutettuna siihen, että apteekki-alalla asiat olivat suhteessa vaikkapa palkan taholta naisilla erittäin hyvin verrattuna muihin aloihin. Samat ilmiöt ja odotukset naisten roolista ja asemasta niin perheessä kuin työuralla tuntuvat nostavan edelleen välillä päätään, vielä nyt sadankin vuoden päästä.

Naisten osuus suomalaisessa apteekkihistorian tutkimuksessa on jäänyt vajavaiseksi, varsinkin kun otetaan huomioon alan voimakas, nopea ja aikainen naisvaltaistuminen. Muiden naisvaltaistuneiden alojen sisäisestä keskustelusta ei myöskään tutkimusta juurikaan ole. Oma tutkielmani osuu tähän historiantutkimuksen aukkoon hyvin. Olisi kiinnostavaa tutkia apteekeissa tuona aikana toimineiden naisten omia kokemuksia alasta ja alan vallinneesta ilmapiiristä keskellä muutosta. Mielenkiintoista olisi myös tutkia millaista keskustelua muilla aloilla käytiin naisten tullessa kilpailemaan työpaikoista.

Lähdeluettelo

I Lähteet

Farmaceutiskt notisblad 1910–1939

Finska apotekareföreningens tidskrift 1912–1926

Semina: Suomen farmaseuttiliiton äänenkannattaja 1917–1939

Suomen apteekkariyhdistyksen aikakauslehti 1926–1939

II Tutkimuskirjallisuus

Annola, Johanna 2011: *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.

Issakainen, Touko & Lahtinen, Anu 1997: *Fiat lege artis. Sata vuotta opetusta Helsingin yliopiston farmasian laitoksessa*. Gummerus Kirjapaino Oy.

Jallinoja, Riitta 1979: ”Naisten palkkatyön yleistyminen”. *Naisnäkökulmia*. WSOY.

Juhila, Kirsi 1999: ”7. Tutkijan positiot”. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino.

Kaarninen, Mervi 1995: *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura.

Lähteenmäki, Maria 1995: *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura.

Ollila, Anne 1998: *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Suomen Kirjallisuuden Seura.

Peldán, Kerttu 1967: *Suomen farmasian historia*. Mercatorin kirjapaino.

Peltonen, Markku 1987: *Apteekki suomalaisessa yhteiskunnassa. Keskustelu Suomen apteekkilaitoksesta 1900-luvulla*. Painokaari Oy.

Rose, Sonya O. 2010: *What is Gender History?* Polity Press.

Välimäki, Reima 2017: “Inkvisiittorit, sarron tutkimus ja empatian mahdollisuus”. *Historian tutkimuksen etiikka*. Toimittaneet Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus.